

FLORIAN
ZAPLETAL:

**HRAD SURČOV A
LÁZNĚ TEPLICE
U HRANIC**

V PŘEROVĚ 1935

TISKEM A NÁKLADEM DRUŽSTVA OBZOR V PŘEROVĚ

HRAD SVRČOV
A LÁZNĚ TEPLICE U HRANIC

Hrad byl vystavěn jižně od města Hranic na těmeni skalnatého vrchu, který vybíhá příkře v západním směru nad pravý břeh řeky Bečvy.

Příroda byla jeho bezpečnou ochranou na straně jižní, západní i severní, na nichž sklání se úbočí strmě do údolí Bečvy.

Hluboký hradní příkop odděloval hrad od okolního terénu na straně východní.

R. 1329 hrad ještě nestál a v letech 1548 a 1553 uvádí se v soudobých pramenech už jen hrad pustý Svrčov.

V té době prostíralo se hranické a drahotušské panství západně, severně a východě od města Hranic. Jižní hranici tvořila Jezernice, Slavíč, Drahotuše, Velká, Bělotín, Polom, Koží Loučky, Heřmanice, Dub a Polouvsí. Ostatní vsi ležely severně od této hranice.

Jižně od této hranice prostíralo se panství Helfenšteinské. V blízkosti města Hranic byly to vsi Hluzov, Černotín, Ústí, Opatovice, Paršovice, Valšovice a Zbrašov.

V rozměrném územním komplexu panství hranického a helfenšteinského tvořila půda, na které vznikl hrad Svrčov, cizí majetkovou enklávu neboli ostrov a to v bezprostřední blízkosti města Hranic. A jen proto mohl tam být postaven hrad.

Hrad Svrčov byl vystaven v katastru vsi Zbrašova a to v polovině této vsi, kterou daroval i s rozsáhlým územním příslušenstvím premonstrátskému klášteru Hradišti u Olomouce pan (dominus) Štěpán z Opatovic. A jeho syn Velina řečený z Opatovic tento dar svého zemřelého už otce klášteru potvrdil listem, daným a psaným v Olomouci v den sv. Stanislava r. 1329. Druhá polovice Zbrašova s příslušenstvím náležela tehdy k panství helfenšteinskému.

V katastru darovaného půl Zbrašova vyvěrala v údolí Bečvy léčivá teplá voda neboli teplice, v tomto katastru ležel také skalnatý vrch, příhodný ku stavbě hradu, tímto katastrem probíhala důležitá obchodní cesta z Polska a z Opavy do Kroměříže, jak se o ní dovídáme dne 5. srpna r. 1396.

Název hradu Svrčov odvozen od osobního jména Svrč s příponou ov (Černý a Váša, Moravská jména místní, r. 1907, 127).

Manské knihy olomouckého biskupství uvádějí od r. 1353 Svrče ze Šaumburku, kterého zvou také ze Zdounek na Kroměřížsku (Lechnerovo vydání II. 3).

Při chudosti pramenných zpráv nevíme bezpečně, v jakém poměru byl k tomuto Svrčovi z biskupského hradu Šaumburku nad Podhradní Lhotou jižně od Kelče biskupský vasal Vlček ze Zdounek, který r. 1328 dostal za věrné služby lénem ve vsi Němeticích deset lánů, ve vsi Zámrskách šest lánů a ve vsi Skaličce sedm lánů bez jedné čtvrti (Codex Moraviae VI. 284).

Mezi many olomouckého kostela uvádí se nobilis vir dominus Vlček ze Zdounek i r. 1330 (VI. 310).

Vlček ze Zdounek pečetil ještě 10. února r. 1335 v klášteře Hradišti u Olomouce (VII. 31).

Němetice, Zámrsky i Skalička leží severně od Kelče a jihovýchodně od hradu Svrčova. Vlček ze Zdounek mohl býti otcem Svrče ze Šaumburku.

Svrč ze Šaumburku byl r. 1353 v Praze u biskupa (Lechner II. 3).

R. 1359 je zván purkrabím na Šaumburku. Byl jím až do r. 1370, kdy byl hejtnanem na Šaumburku již Hensel z Kovalovic (II. 21. 42).

Jako Svrč ze Zdounek vystupuje r. 1364, 1367, 1370, 1372, 1373, 1378 (II. 31, 34, 42, 51, 52, 71).

V letech 1354 až 1379 byl pan Svrč předsedícím manského soudu (II. 10, 78).

Ale nevíme, které manské statky držel pan Svrč. R. 1372 byl pohnán u manského soudu o všechno své manské zboží, de omnibus bonis feodalibus (II. 48), bohužel se nepraví, které to byly statky.

R. 1370 byl pan Svrč ze Zdounek obviněn u manského soudu z vraždy (II. 42). Držel tehdy Malhotice.

Dne 30. května a 12. prosince r. 1372 byl pan (nobilis) Svrč ze Zdounek svědkem při rozhodnutích olomouckého biskupa Jana ve dvou sporných případech na Kojetínsku a na Opavsku (Codex Moraviae X. 197, XV. 114).

R. 1380 byl pan Svrč už mrtev. Toho roku byla pohnána u manského soudu vdova po panu Svrčovi a jeho dva synové Zdislav a Tupec (II. 89).

V Deskách olomouckých r. 1381 je zván Zdislav Svrčovcem. A dovidáme se o něm, že zle nakládal se svou ženou Annou, vdovou po Vlkovi ze Šarov u Napajedel neboli po Šarovcu (IV. 87).

Bratrem Zdislava a Tupce byl Hereš (Herman) Svrč, který vystupuje v biskupských manských knihách od r. 1389 (II. 138. 148).

Starý pan Svrč zasedal ještě r. 1379 na manském soudě v Kroměříži (II. 78), ale brzy potom zemřel. A zemřel na počátku přežalostného období v českých dějinách. Smutno bylo i na Moravě.

R. 1375 zemřel moravský markrabí Jan, bratr císaře Karla IV., který r. 1378 také odešel na věčnost. V Čechách ujal se vlády Karlův syn Václav IV., na Moravě hospodařili Janovi synové Jošt a Prokop. Panování obou náleží mezi nejsmutnější doby v dějinách Moravy. Teprve po smrti Prokopa r. 1405 Morava aspoň poněkud se utišila, ač následky vnitřních válek úplně odstraniti nebylo možno. Dle surového způsobu onoho věku pleněny statky přívrženců odporné strany, a co kdo odpůrci svému ve válce urval, považoval za své vlastnictví, jako by ho byl právem spravedlivě nabyt. A po Moravě řádila mimo to smečka zemských škůdců. Po smrti Prokopově zlořády poněkud ustaly, ale úplně napraveny nebyly. Neboť mnozí Prokopovi přívrženci příliš byli uvykli prostopášnému životu a válečným výpravám, než aby pojednou se jich vzdali. Za takové těžké situace v zemi umírá r. 1411 markrabí Jošt, král Václav spojil zase Moravu s českou korunou a zemským hejtma-

nem ustanovil rázného Lacka z Kravař a z Helfenšteina.

Do této bouřlivé, pohnuté a smutné doby spadají zprávy o Svrčových třech synech.

Nejméně jich máme o Zdislavovi. Podle zápisu v Deskách olomouckých r. 1381 pojal Zdislav Svrčovec mocí za ženu Annu, vdovu po Šarovcovi a týral ji (IV. 87).

V manských knihách olomouckého biskupství objevuje se Tupec po prvé r. 1390 v souvislosti s jakýmsi manským zbožím, získaným od Ondřeje, fojta v Kelči (Lechner II. 148).

R. 1392 pohnali Hereš a Tupec, bratři ze Zdounek, u manského soudu Jindřicha z Arnoltovic o plat čtrnácti hřiven grošů a osmnácti grošů, o louky v Brankách, o příslušenství této vsi, které koupili, o Komárovice a Dvořiště a o sto hřiven. Bratři Hereš a Tupec dostavili se k soudu, Jindřich nikoli (II. 175. 176. 178).

K tomuto sporu dlužno připomenout, že zboží Komárovice s příslušenstvím prodal Jindřich z Arnoltovic podle listu ze dne 18. prosince r. 1392 Heršovi Svrčovi ze Zdounek a jeho potomkům, při čemž se také uvádí Tupec ze Zdounek (Codex Moraviae XII. 98).

V letech 1404 a 1405 dostal se Tupec ze Zdounek do prudkého sporu s olomouckým biskupem Lackem o manský dvůr v Jaktaři na Opavsku. Žalobcem byl biskup Lacek o dvůr, který Tupec nedržel právem. Tupec nepřišel vůbec k soudu a spor prohrál (II. 212. 213. 214. 215. 220. 222. 225. 228).

R. 1412 pohnal Tupec ze Zdounek paní Ofku z Kladerub, ale i tento spor Tupec prohrál (II.

291. 295). Paní Ofka neboli Eufemia byla vdova po jeho bratru Heršovi Svrčovi.

Nejvíce pramenných zpráv zachovalo se o třetím Svrčově synu, který se psal Hereš Svrč ze Zdounek. Hereš je zkrácené křestní jméno Herman. Uvedené zprávy jsou tím vítanější, poněvadž Hereše Svrče dlužno pokládati za budovatele hradu Svrčova v katastru vsi Zbrašova.

V biskupských manských knihách objevuje se Hereš řečený Svrč po prvé r. 1389, r. 1403 uvádí se už paní Ofka, vdova po Herešu Svrčovi (II. 137. 208).

Do tohoto časového období třeba položit i stavbu hradu Svrčova.

Hojně je zpráv o majetkových poměrech Herešových.

R. 1389 pohnal u manského soudu Hereš ze Zdounek Janka z Kelče o třicet hřiven. Hereš řečený Svrč vyhrál na Jankovi patnáct hřiven (II. 137. 138).

Téhož roku pohnal Hereš Svrč u manského soudu Vichka z Komárovic o patnáct hřiven a o pět hřiven. Hereš dostal pět hřiven (II. 142. 143. 144. 146).

R. 1390 pohnal Jindřicha z Nevojic o tři sta hřiven (II. 144).

Téhož roku postoupila Marketa, žena Janka z Kelče, všechno své právo na jakési peníze Svrčovi (II. 145).

Hereš Svrč koupil r. 1390 všechno právo, přisouzené mu po Ondřeji, fojtovi v Kelči, pro svého bratra Tupce, pro svou ženu, pro své děti a dědice podle manského práva (II. 148).

R. 1391 byl vyneszen u manského soudu nález

ve sporu Hereše Svrče a Janka z Kelče, podle něhož mohl Hereš brát v lese dřevo na stavbu a na ochrady ve dvoře Janka (II. 157).

Téhož roku dal klerik Mikuláš a jeho matka všechno své právo na jakési peníze Herešovi Svrčovi (II. 157).

R. 1391 pohnal Litek z Huštěnovic a Hereš ze Zdounek Jakuba Konečka z Moštěnice a Stolbachu u Přerova (II. 161. 164. 169).

Téhož roku byl vyneszen nález, z něhož je zřejmo, že Jindřich z Arnoltovic pod Valašským Meziříčím prodal Herešovi zboží Komárovice, že mu je však nechtěl postoupit. Měl tak učinit do měsíce (II. 169).

O prodeji Komárovic Herešovi Svrčovi ze Zdounek dovídáme se také 18. prosince r. 1392 (Codex Moraviae XII. 98).

R. 1391 pohnal Hereš Svrč Jindřicha z Arnoltovic o zboží Branky, Poličnou pod Arnoltovicemi a o Komárovice a to pro škodu dvou set hřiven (II. 169. 170).

Hereš Svrč pohnal r. 1391 Vencucha z Pavlovic o sto hřiven na všem zboží, které má, a o ves Němetice s jejím příslušenstvím. Hereš spor o Němetice s příslušenstvím vyhrál (II. 170. 173. 175. 179).

Podle zápisu v Deskách olomouckých r. 1391 prodal Hereš Svrč Mikulášovi z Něčic a jeho dědicům svobodný dvůr v Něčicích u Zdounek, pět hřiven a šest grošů ročního platu, roční naturální dávku dvou slepic a všechno příslušenství dvora (VI. 150).

Hereš a Tupec, bratři ze Zdounek, pohnali r. 1392 u manského soudu Jindřicha z Arnoltovic

o čtrnáct hřiven platu, o osmnáct grošů, o louky v Brankách a o příslušenství této vsi, které koupili, dále o Komárovici, o dvůr zvaný Dvořiště aneb Dvorce u Kelče a o sto hřiven. Ale Jindřich vůbec nepřišel k soudu (II. 175. 176. 178. 182).

Téhož roku pohnal Hereš Svrč Vencucha z Pavlovic o čtrnáct hřiven platu, o osmnáct grošů podle listu, o jeho louky v Brankách, o Němetice a o vše, co má od olomouckého biskupství. Herešovi Svrčovi ze Zdounek bylo přisouzeno v Němeticích dvě stě hřiven, které však Hereš postoupil olomouckému biskupu (II. 179. 182).

R. 1392 postoupil konečně Jindřich z Arnoltovic zboží Komárovici Herešovi Svrčovi ze Zdounek (II. 184).

Listem, daným a psaným na Mírově 6. srpna r. 1392, dovolil olomoucký biskup Mikuláš, aby Ebruš z Kladerub prodal svůj manský dvůr s příslušenstvím v Kladerubích Herešovi ze Zdounek (Codex Moraviae XII. 83).

R. 1393 pohnal Jindřich Tamfald Hereše Svrče o dvacet hřiven na zboží Komárovicích. Hereš se vůbec nedostavil ku čtyřem stanoveným rokům a spor prohrál (II. 186. 187. 188. 189. 190. 192. 207).

Listem ze dne 16. června r. 1393 dovolil biskup Mikuláš, aby Hereš ze Zdounek mohl své ženě neboli Eufemii zabezpečit věno na vsi Komárovicích s příslušenstvím (Codex Moraviae XII. 155).

R. 1398 a 1399 bylo jednáno na manském soudě o dvůr před Kelčí, který chtěl koupit Svrč od Bolika, na kterém však měla zajištěno své živobytí (vitalicium) Bolikova žena Bětko zvaná

Hájková. Spor byl ukončen teprve r. 1403. Hereš v něm vystupoval pouze jako svědek (II. 193. 199. 201. 202. 207).

R. 1398 dovídáme se o sporu mezi Mikšíkem z Podhradí u Napajedel, Příbíkem z Odlochovic a Herešem Svrčem o manské zboží Komárné (super bonis Komarne). Jednáno o ně ještě r. 1399 (II. 194. 204). Zboží leželo pod hradem Šaumburkem.

Podle zápisů v Deskách olomouckých r. 1385 a 1412 patřilo půl Zbrašova k Helfenšteinskému panství (IV. 711. VIII. 316), druhá polovina Zbrašova náležela premonstrátskému klášteru Hradišti u Olomouce. Tuto polovinu Zbrašova získal Hereš Svrč od kláštera a na jejím území vystavěl hrad, který nazval Svrčovem.

Z uvedených spletitých majetkových sporů a z kusých namnoze pramenných zpráv o nich je patrné, že Hereš Svrč ze Zdounek, biskupský man, byl majetkově zakotven v okolí Kelče, tedy v nedaleké vzdálenosti od hradu Svrčova.

V tehdejších krvavých rozbrojích na Moravě stál Hereš Svrč věrně na straně olomouckých biskupů.

R. 1398 a 1399 byl biskupský vasal Hereš Svrč ze Zdounek přisedícím manského soudu (II. 194. 195. 204).

Biskup Mikuláš zve ho r. 1392 (6. srpna) svým milým věrným, vzpomíná jeho věrných služeb a svoluje, aby Hereš mohl koupit manský dvůr s příslušenstvím v Kladerubech (Codex Moraviae XII. 83).

R. 1393 byl Hereš ze Zdounek v průvodu biskupa Mikuláše na jeho cestách po Moravě a je uveden jako svědek na listinách, které vysta-

vil biskup 17. ledna na svém hradě Mejlicích u Vyškova a 28. června na hradě Schauenšteinu na Příborsku (XII. 103. 104. 157).

V listě biskupa Mikuláše, daném a psaném na hradě Arnoltovicích pod Meziříčím dne 4. srpna r. 1394, je uveden Hereš ze Zdounek jako poručník, tutor (XII. 202).

Dne 5. srpna r. 1396 byl Hereš Svrč s biskupem Mikulášem opět na Arnoltovicích. Uvádí se jako svědek mezi věrnými many olomouckého biskupství a biskupa Mikuláše (XII. 308. 309).

Ale také olomoucký biskup Jan zve v listě ze dne 10. srpna r. 1400 Hereše Svrče ze Zdounek slovným svým manem a vede ho za svědka (XIII. 68. 93).

V říjnu r. 1403 byl Hereš Svrč už mrtev (Lechner II. 208).

Krvavé rozbroje, které tenkrát hubily Moravu, zasáhly také do okolí Kelče, v němž měl Hereš Svrč manské statky. Brannou mocí proti olomouckému biskupu Mikulášovi vystoupili biskupští manové z Komárovic východně od Kelče a z Komárného pod hradem Šaumburkem jižně od Kelče.

V soudobých manských knihách jsou vzájemně zaměňovány Komárovice a Komárné. K správnému závěru dojdeme, srovnáme-li tehdejší zprávy z manského soudu podle sporných stran (jejich jmen) a podle žalobní podstaty.

R. 1389 držel manský statek Komárovice Vichek, zvaný též Vítek, to jest Vít. Psal se z Komárovic. R. 1390 chtěl léno Komárovice prodat, proti tomu však vznesl u manského soudu odpor Jindřich z Bělé odjinud z Arnoltovic. U sou-

du došlo proto k velikému sporu, který Vichek r. 1391 prohrál. Zboží Komárovic bylo přisouzeno Jindřichovi z Arnoltovic. Ale Vichek se vzepřel se svými spojenci (cum suis complices) brannou mocí. Při tom se uvádí tvrz (municio) v Komárovicích (II. 160).

Ale odpor byl zlomen a Vichek jat a uvězněn (II. 162. 163).

Dovídáme se o tom také 10. srpna r. 1391, při čemž je Vichek z Komárovic zván de Krzesmusch, to jest z Krémačova pod Mírovem na Mohelnicku, a jako jeho spojenec je uveden Václav z Voděrad u Kunštátu, odjinud z Vražného u Jevíčka (Codex Moraviae XII. 31).

Teprve r. 1392 postoupil Vichek léno Komárovic Jindřichovi z Arnoltovic a tento Herešovi Svrčovi ze Zdounek (Lechner II. 184).

Daleko prudší plamen branného odboje vyšlehl však z Komárného pod hradem Šaumburkem.

Manskou ves Komárné držel r. 1367 a mnoho let před tím Jarník, který byl r. 1371, 1380 a 1381 přisedícím manského soudu a r. 1383 už nežil. Zůstala po něm dcera Anna. Léna ujal se olomoucký biskup Petr (II. 37. 45. 87. 94. 110).

Od r. 1385 držel zboží Komárné Hynek Měchýř (II. 115).

R. 1386 byl pohnán u manského soudu o deset a čtyřicet hřiven a spor prohrál (II. 123. 125).

Téhož roku byl pohnán Hynek Měchýř o sto hřiven. Musel je zaplatit (II. 125. 144).

R. 1388 a 1389 byl přisedícím manského soudu (II. 128. 136).

R. 1389 pohnala Hynka Měchýře o zboží Komárné Jarníkova dcera Anna a vedení pře svěříla Mikšíkovi z Podhradí. Hynek spor o Komárovce r. 1390 prohrál (II. 133. 134. 135. 138. 140. 141. 143).

Ale výroku manského soudu se nepodrobil, nýbrž sáhl po zbraní.

Listem, daným na České Třebové r. 1391 dominico die post octavas corporis Christi, odpověděl Hynek Měchýř (podepsal se Hynko de Myslow) olomouckému biskupu Mikulášovi, to jest ohlásil nepřátelství biskupu a jeho statkům, vasalům a služebníkům. Za důvod uvedl, že nemohl dovolati se u biskupa spravedlnosti, že se mu staly veliké škody a nepříjemnosti od něho i jeho stoupenců, že jeho sídliště od biskupových lidí bylo mocí zabráno a vyloupeno, že tyto škody mu nebyly nahrazeny, a že pro tyto škody musel se vzdáti všeho, co měl u biskupského hradu Šaumburka (II. 161).

Výrokem manského soudu byl nato Hynek Měchýř zbaven všech svých manských statků, které připadly biskupovi (II. 162).

Hejtnanem na Šaumburku byl r. 1391 Henzlík z Kovalovic (Codex Moraviae XII. 31).

Hrozba Hynka Měchýře nezůstala pouze na papíře. Z listu biskupa Mikuláše, daného a psaného na Mírově dne 6. srpna r. 1392, se dovídáme, že byla šacována a vypálena Kelč, zu der zeit als bischtum zu der Gelcz beraubet wart (Codex XII. 83).

Biskup Mikuláš osvobodil dne 8. srpna roku

1389 Kelč od odúmrti, aby městečko mohlo býti řádně opevněno a ochráněno před nepřátelskými útoky, propter hostiles incursus (XI. 505), ale městské hrazení sotva pokročilo do roku 1391 tak daleko, aby odolalo útoku se strany Hynka Měchýře.

Na tuto událost naráží také obšírná zpráva o stavu fary v Kelči r. 1429, v níž se praví, že Kelč někdy lidná skrze markrabí byla šacována a vypálena (Časopis Matice moravské XXXVI. 397).

S branným odbojem Hynka Měchýře souvisí také pobyt biskupa Mikuláše na hradě Šaumburku ve dnech 4., 7. a 8. září r. 1391 (Codex XII. 34. 35. 36).

Kelč byla tedy vypálena v červenci nebo v srpnu r. 1391, zkrátka v létě toho roku.

Ale škůdce církevních statků seděl také jinde, na severozápadním okraji kelečského manského distriktu.

Listem, daným a psaným v Brně dne 14. května r. 1398, vyznal Mikuláš Tunkel, že dostal od moravského markraběte Jošta do zástavy tvrz, město a panství Hranice (Codex XII. 411).

A dne 4. března r. 1399 nacházíme tohoto rytíře (miles) Mikuláše Tunkla, zástavního držitele Hranic, v seznamu bojovných straníků moravského markraběte Prokopa z moravské šlechty, kteří byli vyobcováni z církve a postiženi interdikttem (zákazem církevních obřadů) pro zhoubné nájezdy na církevní statky (XII. 459). Hranice byly tehdy majetkem premonstrátského kláštera Hradiště u Olomouce.

Za takové situace vystavěl Hereš Svrč ze

Zdounek, věrný man olomouckých biskupů, jižně od Hranic v katastru vsi Zbrašova hrad, který nazval Svrčovem.

Tehdy vznikla také východně od Hranic u manské vsi Špiček tvrz (municio) Sahov, o které se dočítáme v manských knihách r. 1408. Tvrz Sahov a ves Špičky tvořily samostatné léno. R. 1403 patřilo manskému držiteli Špiček také patronátní právo k tamnímu kostelu. Ale tvrz Sahov se tam r. 1403 ještě neuvádí. Vznikla tedy po tomto roce (Lechner I, 21. 25). Tvrz (propugnaculum) připomíná se ve Špičkách ještě r. 1453 (I. 62).

Komplex biskupských manských statků, soustředěný kolem hrazené Kelče jako svého střediska, byl tedy chráněn na své periferii jak přírodou (lesy a horami), tak věncem hradů a tvrzí, z nichž sluší uvést hrad Šaumburk nad Podhradní Lhotou, hrad Arnoltovice pod Meziříčím, tvrz Sahov u Špiček východně od Hranic a hrad Svrčov v bezprostřední blízkosti Hranic.

Poněvadž hrad Svrčov byl vystavěn na půdě, která patřila klášteru Hradišti u Olomouce, nedočítáme se o něm nic v biskupských manských knihách, ačkoli byl vydatnou záštitou manských statků na Kelečsku.

Tyto statky zabíhaly až ku Zbrašovu, jehož polovinu držel Hereš Svrč ze Zdounek, a ku hradu Svrčovu, který Svrč vystavěl. Manské byly Malhotice s tvrzí, obojí Těšice s tvrzí, Zámrsky, Skalička, ves Kamenec (později zaniklá) a zčásti také ves Ústí s dvorem a mlýnem.

Politická obec Ústí pojímá v sebe dosud i osadu Nové Sady, jmenovanou mezi lidem Manina

nebo Maniny a to podle bývalých držitelů, biskupských manů. Obyvatelé Nových Sadů jsou zvaní od ústeckých Manští aneb po domácku Mani (Hranický okres Vlastivědy moravské 290. 292).

R. 1380 seděl v Ústí biskupský man Oldřich Krieš a jeho žena Jitka (Lechner II. 91).

Hrabiš z Podolí u Přerova měl r. 1389 ve vsi Ústí půl vsi a dvůr o jednom popluží (I. 14).

Tento Hrabiš z Ústí uvádí se také r. 1392 (II. 179).

Část vsi Ústí s mlýnem držel r. 1395 po smrti otce svého Markvarta Jošt de Wolffsberg se svými bratřími (I. 15).

Václav z Choryně dostal r. 1403 lénem v Ústí tři lány, mlýn a les (I. 19).

R. 1447 patřilo už celé Ústí k helfenšteinskému panství, které tehdy vložil Jiřík z Kravař a ze Strážnice do Desk olomouckých Vokovi ze Sovince a jeho dědicům (X. 575).

Proto pohnal r. 1447 olomoucký biskup Pavel u zemského práva v Olomouci Jiříka z Kravař z půl druhého sta hřiven, že jeho a kostela olomouckého manství, kteréž jest v té vsi v Ústí, v Zemské desky vložil, nemaje toho učiniti (Půhony III. 676).

Ale hrad Svrčov měl ještě jiný úkol.

List biskupa Mikuláše, daný a psaný na hradě Arnoltovicích pod Meziříčím dne 5. srpna r. 1396, podává zprávy o třech obchodních cestách, které vedly z Polska a Opavska do Kroměříže a které procházely Choryní, Miloticemi, Špičkami a Zbrašovem a spojovaly se v Kelči, kde bylo vybíráno mýto. Při úmluvách o mýto mezi

biskupem Mikulášem a Lackem z Kravař, majitelem helfenšteinského panství, který tenkrát získal koupí od biskupa městečko Meziříčí s několika vesnicemi a tvrz (municionem) Arnoltovice se svobodným dvorem a rovněž několika dědinami, byl přítomen také Hereš Svrč, věrný vasal olomouckého biskupství (Codex XII. 307. 308).

Lackovi z Kravař a z Helfenšteina patřilo tenkrát půl Zbrašova. R. 1385 zapsal Chroví z Kokor u Přerova 505 hřiven grošů na všem, co měl na vsi Zbrašově, s výjimkou lesů (Desky olomoucké IV. 711).

Týž Lacek, hejtman země Moravské, zapsal r. 1412 Bavorovi z Prus u Přerova a jeho ženě Anně a jejich dětem třicet hřiven grošů na svém podílu na vsi Zbrašově s výjimkou lesů k tomu příslušných, které podržel pro sebe a pro své dědice (Desky VIII. 316).

Jiří z Kravař a ze Strážnice vložil a vepsal r. 1447 Vokovi ze Sovince do Desk olomouckých helfenšteinské panství a s ním také půl Zbrašova, medium Zbrašov (X. 575).

Druhá polovina vsi Zbrašova nebyla však biskupským manstvím, jak by se dalo soudit ze slov Lacka z Kravař, uvedených ve smlouvě o mýtech dne 5. srpna r. 1396: *homines nostri, quos sub pheodo Olomucensis ecclesie in villis Spiczka, in Sbrassaw et in Miloticz habemus* (Codex XII. 308).

Ve Špičkách a v Miloticích nad Bečvou bylo biskupské manské zboží, nikoli však na Zbrašově.

Hoscilab z Milotic držel r. 1389 v Miloticích

dva lány, jednu čtvrt a třetinu tamního mlýna. R. 1391 po smrti Hoscilaba z Milotic dostal nejstarší jeho syn Bohuněk se svými bratřími v Miloticích lénem dva lány a jednu čtvrt a třetinu tamního mlýna. Toto léno přijal Bohuněk od biskupa Mikuláše r. 1391 na hradě Šaumburku (Lechner I. 15).

Jestli tedy praví Lacek z Kravař odjinud z Helfenšteina dne 5. srpna r. 1396 „*homines nostri Lacconis in Sbrassaw*“, jsou tím míněni Lackovi poddaní z polovice Zbrašova, která patřila tehdy k helfenšteinskému panství.

Držitelem druhé poloviny vsi Zbrašova byl Hereš Svrč ze Zdounek, který nebyl náhodou v srpnu r. 1396 na hradě Arnoltovicích, když se tam jednalo o mýto v Kelči, neboť jedna z uvedených obchodních cest procházela katastrem vsi Zbrašova, a Hereš Svrč byl tudíž osobou na smlouvě přímo zainteresovanou. Cesta ovšem neprocházela vsí na levém břehu Bečvy, nýbrž pouze jejím katastrem v údolí.

A jako tvrz (municio) Sahov střežila na evropském rozvodí Odry a Bečvy, Baltického a Černého moře, obchodní cestu, která vedla Špičkami, tak zase hrad Svrčův chránil obchodní cestu, procházející Zbrašovem.

Byl vystavěn na neobyčejně exponovaném místě. V dávných dobách prorvala si Bečva řečiště vápencovými skalami, které se jí postavily na odpor jižně od dnešních Hranic, a vytvořila úzkou přírodní bránu, kterou si razí cestu v nejúžším místě ještě dnes pouze řeka, silnice a železniční trať. Tuto bránu ovládal kdysi hrad Svrčův dokonale. Výhled z hradu do údolí Bečvy

a na okolní vrchy byl kdysi a je úchvatný dosud.

Ale hrad Svrčov nebyl první stavbou, která vznikla na vysoké skále nad Bečvou. Našly se tam při bližším ohledání také stopy předhistorického hradiště, uložené dnes v museu města Hranic (Záhorská kronika XI. 84).

Čistě český název hradu Svrčova, odvozený od osobního jména jeho budovatele a držitele Hereše Svrče ze Zdounek, je také důkazem o pozdním vzniku hradu, vystavěného z tvrdého materiálu (z kamene) v gotickém slohu.

Na podzim r. 1403 byl Hereš Svrč už mrtev, neboť tenkrát připomíná se paní Ofka, vdova po Herešu Svrčovi. Naposledy uvádí se Ofka v manských knihách r. 1420 (II. 208. 310).

Vlček, syn Svrče z Kladrub, objevuje se po prvé v pramenech r. 1405, naposled r. 1412 (II. 223. 289).

Druhý syn Svrčův a bratr Vlčkův vystupuje na scénu r. 1413 jako Čeněk ze Zdounek odjinud z Kladrub (II. 301).

A pramenné zprávy o něm jdou až do roku 1448 (Lechner I. 57. 58. 103, Půhony III. 628).

R. 1420 uvádí se výslovně Čeněk a paní Ofka, jeho matka, z Kladrub (Lechner II. 310).

V tomto časovém rámci od r. 1403 do r. 1448 plynou soudobé zprávy o vdově po Herešu Svrčovi Ofce a o jeho obou synech Vlčkovi a Čenčkovi téměř nepřetržitě, ovšem s výjimkou husitských válek. Zprávy tyto jsou tím vítanější, že vypravují současně o rodu, který zbudoval a držel hrad Svrčov.

V říjnu r. 1403 svěčila paní Ofka, vdova po

Herešu Svrčovi, svou při u manského soudu s Jindřichem Tamfaldem Henslíkovi z Kovalovic u Kojetína (Lechner II. 208).

R. 1404 jednáno u manského soudu o při mezi Jankem z Kelče a mezi sirotky po Herešu Svrčovi (II. 214).

Henslík z Kovalovic a Václav z Wolfespergu, poručníci paní Svrčovny, dostavili se r. 1405 k druhému roku u manského soudu, Jindřich z Tamfaldy však nepřišel (II. 221. 222).

Téhož roku pohnal Janek z Kelče Vlčka, syna Svrče z Kladrub (II. 223).

Paní Ofka Herešova Svrčova osvědčovala r. 1405 před many, že to zboží Komárovce, které její muž koupil, není jí tak spraveno, jakož by mělo býti, neboť má dosud jisté správce toho zboží (II. 224).

Janek z Kelče dostavil se tehdy k prvnímu roku, Vlček nikoli (II. 224). Vlček byl ve službách olomouckého biskupa. Byl jeho komorníkem (camerarius).

Ve sporu paní Ofky, vdovy po Svrčovi, a Jindřicha Tamfalda manové r. 1405 našli, aby Jindřich prokázal dvěma přísedními many, že Hereše Svrče, muže paní Ofky, pohnal právem. Teprve v tom případě má paní Ofka Jindřichovi odpovídat. Jindřich však osvědčoval, že se chce zachovat podle knih manských a nechce který soud trpěti (II. 224).

Sirotci po Herešu ze Zdounek pohnali r. 1405 Henslíka z Čechovic a Žigotu z Podolí o svědomí neboli svědectví (II. 226).

R. 1406 našli manové, aby Vlček, syn Hereše a Janek z Kelče zvolili čtyři many, kteří by je

smířili v jejich sporu. Kdyby se tak státi nemohlo, měli býti oba uspokojeni právem (II. 229).

Téhož roku pohnala paní Ofka z Kladrub Jindřicha Tamfalda z Loučky jižně od Kelče pro škodu dvaceti hřiven (II. 230).

Ve sporu Vlčka, syna Hereše Svrče, a Janka z Kelče našli manové r. 1406: poněvadž Vlček nedostal léno od biskupa, nemá odpovídati půhonu (II. 231).

Žigota z Podolí jižně od Kelče a Henslík z Kovalovic vyznali r. 1406 před many, že Hereš Svrč byl pohnal Janka z Kelče z toho, což měl před Kelčí, a tu své právo obdržel na Jankovi a na to byl zveden a v držení byl. A potom smluvili jich spolu, že Hereš Svrč sstoupil jemu z dvora a Janek jemu protiv tomu louku a dva podsedky před Kelčí k věčnému dědictví a že jemu měl v knihy vložiti a před biskupem vzdáti (II. 239).

Ve sporu mezi Jankem z Kelče a Vlčkem z Kladrub manové našli: což v knihách nestojí, že má many postavití Vlček, a což ti vyznají pod přísahou, na tom že mají dosti míti (II. 246. 247).

Nález ve sporu mezi Vlčkem, sirotkem po Svrčovi, a Jankem z Kelče byl r. 1406 odložen, až bude pohromadě více manů. Až do ukončení sporu měli držet zboží sirotci po Svrčovi (II. 248).

Mezi Vlčkem, Svrčovým synem, a mezi Jankem z Kelče, našli manové r. 1407, že Janek má Vlčkovi to zboží před Kelčí osvoboditi podle manského vyznání (II. 254).

R. 1408 pohnala paní Ofka se svými syny z Kladrub Janka ze Sázan u Kelče (II. 259).

Janek ze Sázan pohnal r. 1409 Vlčka z Kladrub (II. 262).

Vlček z Kladrub žádal r. 1412 rok ve sporu s Janem Moravským (z Moravan), a ten jim stanoven (II. 285).

Téhož roku pohnal Vlček z Kladrub Janka ze Sázan. Stanoven jim rok (II. 288).

Tenkrát pohnal Vlček z Kladrub také Stacha a Mikuláše pro dvůr před Kelčí, de curia ante Kelcz (II. 288).

Ale Stach byl osvobozen od půhonu Vlčka z Kladrub. Nato Vlček z Kladrub osvědčoval, že chce Stacha napomínati z toho dvora v Sázaních před Kelčí podle svědomí, jakož v knihách stojí, kdyby Janka Bůh neuchoval a on umřel (II. 288).

Téhož roku pohnal Stach Vlčka z Kladrub (II. 289).

Tenkrát byl Vlček z Kladrub osvobozen od žaloby Jana z Moravan, poněvadž žalobce nepřišel k soudu (II. 289). To je také poslední pramenná zpráva o Vlčkovi.

Tupec ze Zdounek pohnal r. 1412 paní Ofku z Kladrub (II. 291). Tento Tupec byl vlastní bratr zemřelého Hereše Svrče ze Zdounek, Ofčinu muže.

Mezi Tupcem a mezi paní Ofkou manové našli r. 1413 (II. 295).

R. 1413 objevuje se v pramenech Čeněk z Kladrub, druhý syn Hereše Svrče ze Zdounek a Ofky.

R. 1413 dostal Čeněk z Kladrub odjinud z

Komárovic lénem vsi Kladruby a Komárovice s veškerým příslušenstvím obou vsí (I. 31).

Téhož roku 1413 pohnal Čeněk ze Zdounek odjinud z Kladrub Mikeše (Mikuláše), bratra Stacha před Kelčí (II. 301).

Mezi knězem Mikšem z Kozlovic a mezi Čeňkem, Svrčovým synem, manové slyševše žalobu i odpověď o ten dvůr před Kelčí, našli ortel r. 1416: což manové dříve našli a v knihách jest, to má před se jíti (II. 304).

Čeněk a paní Ofka, matka jeho, z Kladrub pohnali r. 1420 Jakuba z Lověšic u Přerova (II. 310). Potom už o paní Ofce se nedovídáme v pramenech nic.

Čeněk z Kladrub byl r. 1422 přisedícím manského soudu (II. 312). Téhož roku byl Čeněk z Kladrub u tohoto soudu svědkem a rukojmím (II. 315).

Nato je v pramenech mezera až do r. 1433. Je to období husitských válek.

Jan z Kravař a z Jičína vyznal ve svém posledním pořízení, daném a psaném na Fulnece dne 17. března r. 1433, že je dlužen Čeňkovi z Kladrub dvacetdvě kopy (Archiv český XV. 182).

O tento dluh nastal potom spor u zemského práva v Olomouci, jak se ještě dočteme.

Dne 22. dubna r. 1435 zajistil Čeněk z Kladrub své ženě Marketě z Kokor u Přerova padesát hřiven grošů věna na svobodném dvoře a na sedmi poddaných v Kladrubech (Lechner I. 95).

Čeněk z Kladrub byl dne 28. června r. 1435 při udílení lén (I. 95).

R. 1436 dostal Čeněk z Kladrub lénem dvůr

v Kladrubech a sedm poddaných na dvou láněch a na jedné čtvrti, dále dostal celé Komárovice a před Kelčí tři usedlíky a louku (I. 39).

R. 1437 složil Čeněk z Kladrub slib věrnosti za manství, skládající se ze tří zahradníků před Kelčí a z luk tamtéž a ze vsi Němetic (I. 40. 41).

Čeněk z Kladrub pohnal r. 1437 u zemského práva v Olomouci paní Kunu z Jičína, nejvyšší poručnici zboží jičínského, z osmnácti kop grošů a ze šesti grošů, že mu neplní za pana Jana Jičínského, což mu dlužen byl, vládnouc tím zbožím (Půhony III. 495. 496). Byl to dluh, uvedený v závěti Jana z Kravař a z Jičína dne 17. března r. 1433.

R. 1441 byl Čeněk z Kladrub při udílení lén v Olomouci (I. 49).

Biskupský man Čeněk z Kladrub byl r. 1444 příjemcem (tutor) věna pro Elišku z Moštěnice, ženu Hanuše z Petřvaldu (I. 99).

Dne 22. června r. 1445 zajistil Čeněk z Kladrub své ženě Marketě z Petřvaldu věno na vsi a tvrzi Kladrubech, na dvoře, na pěti poddaných a na lesích tamtéž a na jedenácti poddaných v Němeticích. Příjemcem věna byl její otec Petr a její bratr Jaroslav z Petřvaldu (I. 101). Byla to druhá žena Čeňka z Kladrub.

Dne 2. července r. 1445 byl Čeněk z Kladrub v Olomouci přítomen zajištění věna Veronice z Opatovic (I. 101).

Petr Dřinovský dal r. 1446 u zemského práva v Olomouci útok na Čeňka z Kladrub, to jest ohlásil žalobu (Půhony III. 575).

Paní Kunka z Michalovic (a z Jičína) dala roku 1447 u téhož práva svůj přísud na Čeňka

z Kladerub (III. 578). Byla to taxa, kterou platil žalobce, když vyhrál spor.

Čeněk z Kladorub pohnal r. 1447 Jana Kapra z Částkova u Uherského Brodu, že mu pobral v pravém lantfridu. Mezi Čeněkem z Kladorub a Janem Kaprem páni našli r. 1448: poněvadž Jan Kapřík vystřehl se vedle svého pána a kázáním svého pána pobral na jeho zámek, že on, Jan Kapřík, nemá tomu odpovídati (III. 600. 628).

Jan z Ořechového pohnal r. 1447 Lacka ze Šternberka a z Lukova, že ho nechce zastoupiti od Čeněka z Kladorub (III. 621).

Čeněk z Kladorub dal tenkrát útok na pana Lacka ze Šternberka a z Lukova (III. 624).

R. 1447 pohnal Čeněk z Kladorub Jana z Cimburka a z Tovačova, že mu řekl koně zaplatiti za bratra svého a toho mu učiniti nechce, Oldřicha z Branic a z Dřevohostic, že ho od práva odvedl a slíbil mu za jičínského pána, Marketu z Hustopeč nad Bečvou, že mu její lidé a obec z Hustopeč jeho les smýtili v této jednotě, nemajíce práva (III. 654).

R. 1448 byl Čeněk z Kladorub v Olomouci přítomen udílení lén (I. 57. 58. 103).

Po tomto roce už se neuvádí v pramenech.

Protože hrad Svrčov ležel v bezprostřední blízkosti města Hranic a na východním okraji Helfenšteinského panství, všimněme si některých zjevů v uvedené době od r. 1403 do r. 1448 také na tomto území.

Lacek z Kravař odjinud z Helfenšteina, hejman země Moravské, zajistil r. 1412 Bavorovi z Prus a jeho ženě Anně a jejich dětem třicet hři-

ven grošů na všem, co měl ve vsi Zbrašově a pokud to sám držel, s výjimkou lesů k tomuto zboží příslušných, které Lacek vyhradil pro sebe a pro své dědice (Desky olomoucké VIII. 316).

Husitské války neznamenalý konec hradu Svrčova. Zato těžce bylo poškozeno biskupské město Kelč, proti které se vypravil r. 1429 zbrojnou mocí Havel Drastil, původem z Kojetína a z vladyckého rodu, města i hradu v něm se zmocnil, oboje vydrancoval a rychle s hojnou kořistí zase zmizel (Pešina, Mars moravicus, str. 538).

Město Hranice a hranické panství patřily premonstrátskému klášteru Hradišti u Olomouce. Dne 28. února r. 1427 klášter ještě držel Hranice. Ale dne 5. ledna r. 1431 měl už Hranice s příslušným statkem husitský předák moravský Jan z Cimburka a z Tovačova, který tehdy potvrdil Hranickým jejich staré výsady. Letopisy hradištského kláštera uvádějí, že Jan z Tovačova ujal se Hranic a panství mocí, recedens versus Albam Aecclesiam, obsedit eam, quae bona nostra erant. R. 1437 prohlásil pan Tovačovský u zemského práva v Olomouci, že hranické zboží drží od moravského markrabě Albrechta. Hranic ujal se Jan sice mocí, ale bez boje. Je to také patrno z listu, psaného a daného na Hranicích dne 5. ledna r. 1431, kterým Jan z Cimburka a z Tovačova stvrdil Hranickým jejich staré privileje a v němž se praví na počátku: „Vznesli na nás opatrní měšťané i všechna obec města Hranic, naši věrní a milí; kterak velikou ouzkost mají od toho času, když předkové jejich městské knihy i hantfešty i k tomu jiné věci městské zmrhali a utratili, kteréž měli od starodávna a od

počátku, jakož to město Hranice jest zasazeno se všemi právy." Městské knihy a výsady vzaly tehdy obyčejně za své při válečné akci. K té v Hranicích nedošlo. Můžeme proto věřit klášterním letopisům, pravili, že Jan z Tovačova Hranice obsadil, obsedit, to jest bez boje. Nejslyšíme nic o dobývání blízkého hradu Svrčova. Jan z Tovačova svolil také r. 1431, že obec hranická má svobodu míti v lovení ryb v Bečvě sakem nebo udicí, a to od Skalek až do Veličky, jakož vpadá do Bečvy. Tyto Skalky neboli Skalka ležely severně od vsi Ústí a Bečva tekla tehdy blízko nich. Hranice držel Jan z Cimburka až do své smrti dne 27. února roku 1464. Jako zemský hejtman vyplatil Jan z Cimburka a z Tovačova r. 1451 od Jana a Zikmunda, bratří vlastních z Bítova, zastavený biskupský zámek Šumburk aneb Šaumburk nad Podhradní Lhotou u Kelče a hned ho zbořiti kázal, protože z tohoto zámku Šumburku bytedlníkům v tom okolí škodili a válkou na lidi sehalí. Bítovští škodili patrně i Janovi z Tovačova na jeho hranickém panství. Mezi hradem Svrčovem a hradem Šaumburkem obnášela vzdušná vzdálenost pouze 15 km. Viděli tedy na sebe z obou hradů.

Hrad Svrčov přečkal šťastně husitské války, které byly příznivé na Moravě jak obnově hradů neb tvrzí, dříve pro zlé věci zbořených, a nyní v těchto válkách zase ustavených, tak i stavbě nových hradů, dříve nebylých, o čemž se dovídáme z landfrydu, daného na sněmu obecním v Brně dne 4. března r. 1434 (Archiv český X. 253). Takové hrady neb tvrze, at' obnovené či

úplně nové, měly býti zase zbořeny. Hrad Svrčov nespadal pod toto ustanovení landfrydu.

Helfenšteinské panství drželi pánové z Kravař do r. 1447. Toho roku prodal panství podle zápisu v Deskách olomouckých Jiří z Kravař a ze Strážnice Vokovi ze Sovince a jeho dědicům. Prodal mu hrad Helfenstein s městem Lipníkem, s mlýnem pod městem a s řadou vsí, mezi kterými se uvádějí jižně od Hranic Rakov, Paršovice, Valšovice, Zimotín (později zaniklý u Valšovic), Opatovice, Ústí, půl Zbrašova, dvůr před Hranicemi o jednom popluží a dvě zahrady, Černotín a Hluzov (Desky X. 575).

Kravařové drželi tedy k hradu Helfenšteinu pouze půl Zbrašova, druhá polovina patřila držitelům hradu Svrčova.

Ale část vsi Ústí patřila olomouckému biskupství a byla biskupským manstvím. Proto Petr z Račic, děkan olomoucký a kapitula olomouckého kostela protestovali proti intabulaci tohoto manství v Ústí do Desk olomouckých Vokovi ze Sovince (Desky X. 576).

Kněz Pavel, biskup olomoucký, pohnal dokonce Jiříka z Kravař r. 1447 u zemského práva v Olomouci, že jeho a kostela olomouckého manství, kteréž jest v té vsi v Ústí, v zemské desce vložil, nemaje toho učiniti. Ale u půhonu je připsána poznámka „Poklid“, což znamená, že strany před vynesením nálezu se smířily (Půhony III. 676).

A od té doby náleželo celé Ústí k helfenšteinskému panství.

Podle zápisu v Deskách olomouckých r. 1448 byl ve vsi Opatovicích, příslušné k helfenšteinskému panství, svobodný dvůr, v této vsi bylo

vybíráno lipenské myto, theloneum Lipnicense, quod in eadem villa accipitur (X. 810).

V letech 1463 až 1505 uvádějí se biskupští manové Jan a jeho mladší bratr Jaroš, z nichž Jaroš píše se ze Svrčova a na Kladorubích. Je to Svrčov jižně od Hranic. Jan a Jaroš byli podle všeho synové Čeňka z Kladrub, o kterém po roce 1448 prameny mlčí.

Jan ze Zdounek a z Kladrub dostal dne 7. srpna r. 1463 ve Vyškově od biskupa pro sebe a pro svého mladšího bratra Jaroše lénem dvě vsi, to jest Němetice a Komárovice s jejich příslušenstvím, tři zahradníky před Kelčí, tvrz (propugnaculum) Kladruby se třemi sedláky. Ale Jan postoupil brzy toto léno Alžbětě z Lomnice, vdově po Laskovi ze Šternberka (Lechner I. 82).

To je jediná pramenná zpráva o Janovi ze Zdounek a z Kladrub. Zato jeho mladší bratr Jaroš se uvádí v soudobých pramenech až do r. 1505.

Jaroš z Kladrub dostal v létě r. 1476 na hradě Hukvaldech od biskupa lénem tvrz Kladruby, dvůr a šest poddaných tamtéž, dvě vsi Němetice a Komárovice a tři zahradníky před Kelčí. Dostal to pro sebe i pro své dědice (Lechner I. 91).

Dne 25. července r. 1476 byl panoš Jaroš z Kladrub s olomouckým biskupem v Kelčí (Lechner I. 117).

Jaroš ze Svrčova a na Kladorubích přivěsil r. 1484 svou pečeť k reversu, jímž se připojil k zápisu nebo landfrydu krále Matyáše a stavův markrabství Moravského na upokojení a vedení řádu v zemi Moravské ze dne 24. června r. 1484 (Archiv český V. 414—418). Stalo se tak do

měsíce, to jest do 24. července.

Jarošův revers aneb list přiznávací je uložen v Moravském zemském archivu v Brně. Jarošova visutá pečeť, přivěšená u této listiny, jest sice zachovalá, otisk je však tak nejasný, že Jarošův znak nelze přesně popsati. Snad představuje dvě stylisované lilie, snad dvě stylisované střely (za laskavou zprávu o pečetí a za opis Jarošova reversu děkuji řediteli Zemského archivu v Brně Dru Františku Hrubému).

Obdobný revers k landfrydu, daný a psaný na Pernštejně dne 26. července r. 1484, zpečetilo několik příslušníků drobné šlechty z jihozápadní Moravy (Archiv český X. 287. 288).

Jaroš Kladorubský byl zvolen v prosinci r. 1484 u opavského práva poručíkem věna pro Elišku z Petřvaldu a z Košatky na Příborsku (Desky opavské v Kaprasově vydání II. 107).

V pondělí před sv. Vítem (12. června) r. 1486 svědčil Jaroš ze Svrčova a z Kladrub na Rokytnici u Přerova (Archiv český VI. 518).

Jaroš ze Svrčova a na Kladorubích byl r. 1505 rukojmím a spravedlivým zprávcem listu, jímž Prokop ze Zámostí prodal tohoto roku před 14. říjnem své vlastní dědictví u Přerova v Zámostí, dvůr s dvořískem, se seděním a se vším příslušenstvím toho dvora vladykovi Janovi z Racova (Archiv český XVII. 57).

Není zatím více pramenných zpráv o Jarošovi, který se psal nesporně po hradu Svrčovu u Hranic.

V uvedené době od r. 1463 do r. 1505 došlo také lku změnám na hranickém a helfensteinském panství.

Po Janu z Cimburka a z Tovačova, který zemřel dne 27. února r. 1464, byly zastaveny Hranice (město i panství) dne 13. července r. 1464 jeho synu, slavnému Ctiborovi z Cimburka. Ale už 8. dubna r. 1470 postoupil Ctibor zástavní list na Hranice Abrechtovi Kostkovi z Postupic, který zatím koupil dne 6. května r. 1467 od Voka ze Sovince hrad Helfenštejn, město Lipník a příslušné vsi, uvedené r. 1447 jako příslušnost tohoto panství (mezi nimi půl Zbrašova). A tak Albrecht Kostka z Postupic soustředil oboje panství (helfenštejnské a hranické) ve svých rukou. Ale nedržel je dlouho.

Vilém z Pernšteina získal dne 22. dubna r. 1475 panství Přerov, Helfenštejn a Hranice, dne 25. května r. 1476 část drahotušského zboží. Ovládal tedy celé střední Pobečví.

Také ve zprávním listu na helfenštejnské zboží Vilémovi z Pernšteina ze dne 4. března r. 1480 uvádějí se vsi, příslušné k tomuto panství, mezi nimi jižně od Hranic Rakov, Paršovice, Valšovice, Zimotín, Opatovice, Ústí, půl Zbrašova, Černotín a Hluzov (Archiv český XVI. 211).

Druhá polovice vsi Zbrašova byla tenkrát příslušenstvím hradu Svrčova.

Od Viléma z Pernšteina pochází nejstarší část zámku v Přerově, na druhé bráně hradu Helštýna se dosud zachovala kamenná deska s českým nápisem, s Vilémovým znakem, s jeho jménem, s datem 1480 a s plastickým zobrazením legendárního předka pánů z Pernšteina, který vede zkroceného zubra za točenou houžev, skrze jeho chřípě protaženou, Vilém z Pernšteina vystavěl v Hranicích po roce 1480 zámek, jehož

podobu zachytil Jan Willenberger na dřevorytovém pohledu na Hranice v Paprockého Zrcadle markrabství Moravského z roku 1593.

O stavení zámku v Hranicích je už klausule v listu krále Matyáše Korvína, daném a psaném Vilémovi z Pernšteina a na Helfenštejně dne 23. března r. 1480 (Archiv český XVI. 213).

Dnešní hranický zámek vystavěl Václav Mol z Modřelic v předbělohorské době na počátku XVII. století.

Vilém z Pernšteina stavěl ve slohu pozdně gotickém, dnešní zámek je stavba čistě renesanční.

Hranice drželi Pernšteínové do r. 1548.

Ale vraťme se ještě na chvíli do doby Jaroše ze Svrčova a na Kladorubech.

Česko-uherské války mezi králem Jiřím z Poděbrad a uherským králem Matyášem Korvínem neobešly se bez bojů ani v kraji jižně od Hranic.

Bylo už řečeno, že zemský hejtman Jan z Cimburka a z Tovačova vyplatil r. 1451 ze zástavy od Jana a Zikmunda, bratří vlastních z Bítova, biskupský hrad Šumburk aneb Šaumburk jižně od Kelče nad Podhradní Lhotou ve vzdušné vzdálenosti 15 km od Hranic a že ho dal zbořit. R. 1455 byl Jan z Bítova již mrtev. Zich neboli Zikmund z Bítova, zvaný dále ze Šumburka, dostal r. 1464 biskupské manství Babice u Kelče. Také Desky opaveké uvádějí ho r. 1464 jako Zicha z Bítova a ze Šumburka. Byl však zván také Zichem Keleckým. Konrád a Přemek, knížata olešnická a tošecká, stěžovali si 20. června r. 1466 písemně králi Jiřímu, že Burian Puklice z Pozořic a ze Štramberka čel'd svou ze Štram-

berka, a Zich Kelecký pacholky poslali, knížatům zemana jali jménem Křístka Zementického, od-
vlekli ho na Štramperk a potom k Bělíkovu na
hrad Lednici v Pováží. Válka krále Matyáše s
Jiřím přišla Zichovi vhod. Lstivým způsobem
zmocnil se Zich Šumberský bývalé své zástavy
Kelče. A tak Kelč, jak praví souvěký svědek
Václav z Baště a na Všechovicích, králi uher-
skému Matyášovi opět v nepřítelů věšla. Proto ji
král obehnati rozkázal, a když byla dobyta, dal
a zapsal ji svému stoupenci. K válečné akci došlo
v dubnu r. 1469. Zich obsadil hrazenou Kelč
i tvrz v ní, svou čeleď usadil však také ve zří-
ceninách hradu Šumburku. Matyášovo vojsko
zlomilo však Zichův odpor v obou jeho opěr-
ných bodech. Zdá se, že v boji zahynul i Zich
Šumberský.

V rodu Svrčovských je potom pramenná me-
zera až do r. 1526.

Na sněmu obecním v Brně, konaném dne 23.
září r. 1526 po smrti krále Ludvíka v nešťastné
bitvě s Turky u Mohače, stalo se zřízení proti
Turkům a stanoveny přesné instrukce o válečné
pohotovosti země Moravské proti tomuto ne-
příteli. Mimo jiné bylo nařízeno, aby stříbro z
kostelů do mince prodáváno bylo, a zvony zby-
tečné aby se od kostelů braly a z nich děla lila.
Potom se znamenalo, co který z pánů, z rytíř-
stva a z prelátův koní pro potřebu zemskou cho-
vati měl. Aleš Kladorubský a Mikuláš Klado-
rubský jsou uvedeni mezi pány rytíři. Každý
z nich měl chovati jednoho koně pro potřebu
zemskou proti Turkům (Archiv český XI. 362).

Kladoruby držel r. 1539 jako biskupské léno

Aleš Kladorubský ze Svrčova, na Němeticích,
rovněž biskupským manství, uvádí se r. 1542
Mikuláš Kladorubský ze Svrčova (Schwoy, To-
pographie von Mähren III. 80. 137).

Dne 24. dubna r. 1543 připomíná se vladka
Mikuláš Kladorubský ze Svrčova a na Dolních
Bludovicích u Těšína (Archiv český XX. 163).

Kladoruby a sousední Komárovice měl r. 1542
už Vilém ze Žerotína, Žerotínové získali také
Němetice (Schwoy III. 80. 137).

Proto vladka Mikuláš Kladorubský ze Svrč-
ova, bývalý držitel biskupského manství v Něme-
ticích, uvádí se 24. dubna r. 1543 už na Dolních
Bludovicích u Těšína.

R. 1548 vložil a do desk zemských vepsal Jan
z Pernšteina, Vilémův syn, Václavovi Haugvi-
covi z Biskupic ku pravému dědictví zboží své
vlastní, totiž zámek a město Hranice s kostelním
poddacím, se dvorem i s předměstími a mlýny
okolo města ležícími a s řadou vsí, hrad pustý
Drahotouš, městečko Drahotouš s kostelním pod-
dacím a s řadou vsí, od panství helfenšteinského
hrad pustý Svrčov a ves pustou Lhotku, ves
Hluzov, ves Černotín, ves Ústí, ves Opatovice
i s lesem Jedlovcem a pustou vsí Zimotínem pod
Valšovicemi, což k Opatovicím přísluší, ves Zbra-
šov i s těmi lesy nad Bečvou až po Křivou cestu
a až ku potoku pod Mezeříčkem a tak předse
mezi grunty valšovské a s druhé strany od Zbra-
šova až k Jedlovci (Desky olomoucké XXV. fol.
52 v.).

V katastru Opatovic jsou trati Zimotín a za
Zimotínem na východní straně od okresní silnice
až ku hranicím ústeckým jako památka po za-

niklé vsi Zimotínu, v katastru Paršovic je lesní trar Jedlovec a Podmeziříčko, připomínající potok pod Mezeříčkem z r. 1548 (Hranický okres Vlastivědy moravské 246. 251).

Ještě dne 4. března r. 1480 slušelo k Helfensteinu pouze půl Zbrašova, r. 1548 patřil Pernštejnům už celý Zbrašov.

Nevíme bohužel zatím, kdy a jakým způsobem nabyli této druhé poloviny Zbrašova. Snad se to stalo v době, kdy Aleš a Mikuláš Kladorubští ze Svrčova likvidovali své zboží v okolí Kelče, to jest na počátku čtyřicátých let. Jejich hrad Svrčov označen už r. 1548 za pustý. Pernštejnům nezáleželo na tomto hradě.

O Svrčovu a jeho držitelích dovídáme se ještě z jiného pramene, který však není dosud náležitě ověřen.

Ve starém farním kostele hranickém byly tři náhrobní kameny, z nichž dva zobrazovaly rytíře, oděné v brnění a ozbrojené velikými meči, na třetím kamenu byla zobrazena žena. Na jednom z náhrobních kamenů byl nápis: Statečný rytíř Michal pán na Svrčově a na Teplici. Kameny přišly nazmar, když kostel byl zbořen. Za času hranického faráře J. Stržínska byla nalezena náhodou kolem r. 1748 krypta svrčovské rodiny pod schody, jimiž se chodilo na pavlač a na věž. Bylo tam uloženo v truhlách pět mrtvol, dva muži, dvě dospělé ženy a jedno asi dvouleté dítě. Oděv mužů i žen byl černý, skvostný, s velikými obojky (Libor Scholz, Památky města Hranic, r. 1864, str. 120. 121).

Dlužno připomenout, že vzpomenuť tři náhrobní kameny neviděl ve starém kostele hra-

nickém Bartoloměj Paprocký, který byl osobně v Hranicích, když sbíral materiál pro své Zrcadlo markrabství Moravského z r. 1593 a opsal v tamním kostele pro své dílo nápisy o třech zemřelých dětech Jana Kropáče z Nevědomí, pána na Hranicích a Zlíně, a také obšírné latinské epihedium o Janu Kropáčovi, zemřelém dne 23. října r. 1572 ve věku 68 let (list 157. 158).

Také slovní popis náhrobních kamenů je kusý, zejména kamene s uvedeným nápisem. Podle atributů brnění, mečů a velikých obojek nelze rovněž určit dobu vzniku. Barva černá znamenala v 16. věku všude po Evropě nejen smutek, ale i čest, počestnost. Obojky vyskytují se už v první polovině 16. století. Urození lidé bývali oblékáni do hrobu tenkrát v šat, v němž chodili za svého života.

Originály náhrobních kamenů odpočívají v základech kteréhosi hranického domu. A přece jde o důležité dokumenty k dějinám svrčovského rodu, hradu Svrčova a lázni pod hradem na levém břehu Bečvy.

Slyšeli jsme už, že Aleš a Mikuláš Kladorubský jsou uvedeni v seznamu moravské šlechty ze dne 23. září r. 1526 mezi pány rytíři.

Nepřekvapuje proto, je-li Michal, pán na Svrčově a na Teplici, zván statečným rytířem. Mohl jím být. Předpokládáme ovšem, že tento rytíř žil před rokem 1548, kdy hrad Svrčov je zván už pustým.

Významný je přídomek na Teplici. Nelze přitom myslet na hrad stejného jména na levém břehu Bečvy na vrchu, z jehož útroh vyvěrají prameny léčivé tepličné vody. Takový hrad je

výtvořem bujně obrazotvornosti bez jakéhokoli dějinného podkladu. Není po něm stopy ani v písemných soudobých pramenech ani ve hmotných památkách (v základním zdivu, v architektonických detailech atd.).

Jestli se tedy rytíř Michal psal pánem na Svrčově a na Teplici, znamenalo to, že na hradě Svrčově sídlil, a že nad prameny léčivé tepličné vody pod hradem na levém břehu Bečvy stály lázně, které byly jeho majetkem a to majetkem výnosným.

Zkrátka držitelé hradu Svrčova zachytili a exploatovali už před rokem 1548 léčivost tepličné vody pod hradem.

Léčivých pramenů, vyvěrajících volně ze země, užíval u nás obecný lid odedávna. Pil z nich i koupal se v nich. Děje se tak dosud na Slovensku i na Podkarpatské Rusi.

K tomuto pronikavému léčebnému prostředku obrátily se později také vrstvy bohaté.

V dnešních Karlových Varech léčil Karel IV. své rány, jež utržil v bitvě u Kreščaku r. 1346. Stal se jejich zakladatelem, od něho mají svůj název. V 16. století jim říkali: Teplice císaře Karla, kteráž Vary slove, v Čechách u města Lokte. Teplice byla v čísle jednotném, Vary v čísle množném. R. 1522 vyšla první tištěná lékařská rozprava o Karlových Varech.

Kolem tepličné vody u paty Krušných hor na Litoměřicku vznikla ves a potom město Teplice, dnešní Teplice-Šanov. Vody užíváno již r. 1416. Prokop z Rabšteina chválal r. 1446 „do lázně do Teplice“ (Archiv český II. 432). V prosinci r. 1469 léčil se tam Albrecht Kostka z Postupic,

který dne 6. května r. 1467 koupil panství hefenšteinské od Voka ze Sovince a dne 8. dubna r. 1470 získal od Ctibora z Cimburka a z Tovačova panství Hranice a Přerov. Okolo r. 1500 staly se tyto lázně daleko a široko známými. Pan Artleb z Boskovic a na Vranově byl r. 1526 „pro zdraví v Teplici“ (Archiv český XI. 475).

Dnešní Trenčianské Teplice v Pováží, zvané ještě r. 1902 v českém průvodci Havránka a Wobra po lázeňském místě a okolí pouze „Trenčínská Teplice“, jsou známy již r. 1488, kdy se vyskytuje první zaručená zpráva o tamním vídle. Ale ještě r. 1579 nebylo tam lázeňské budovy. Páni a stav rytířský ve stanech na široké louce rozbitých bydleli, obecný lid strojil si boudy ze dřeva. Podobalo se to vojenskému ležení. Potravu kupovali v okolních vesnicích a v městě Trenčíně, anebo tam byla přinášena od sedláků. Nemocní koupali se ve dvou basénech pod širým nebem přímo nad prameny. První basén sloužil předním osobám, druhý lidu obecnému obojího pohlaví. Říkali mu lázeň chudých. Teplice byla tehdy majetkem sedláků z nedaleké vsi, kteří pro svou chudobu nemohli a nechtěli vystavět budovu pro ubytování nemocných, scházejících se tam tehdy v houfech z Moravy, ze Slezska, z Čech, ba i z Polska.

„Vodu hranickou“ popsal vědecky po prvé Tomáš Jordán z Klausenburku, doktor a lékař zemský v markrabství Moravském. Učinil tak v publikaci, nadepsané „Kniha o vodách hojitedlných neb Teplicích moravských“ a připsané slavným čtyřem stavům markrabství Moravského. R. 1581 byly

Jordánovi 42 roky. Narodil se r. 1539 v Sedmihradech v Klausenburku. Studoval v zahraničí, zejména v Itálii a ve Švýcarsku. Od r. 1570 byl ve službách markrabství Moravského. R. 1570 byl s Janem starším ze Žerotína a na Náměšti a Rosicích po dva měsíce v Čechách v Teplici císaře Karla, jinak ve Vařích (Kniha str. 91. 237). Dne 19. dubna r. 1573 byl i s dětmi přijat do rytířského stavu. Měl za erb červený štít a na něm pošíkem bílý pruh, na němž byli vyobrazeni tři lezoucí štíři ve svých přirozených barvách, v klenotu měl orličí křídlo a na něm opět tři štíry v bílém pruhu (erb vyobrazen na konci Knihy). Látku k své knize sbíral z autopsie v sedmdesátých letech 16. věku, nejvíce r. 1579. Tehdy byl také v Hranicích. Předmluva je datována v Brně v den sv. Bartoloměje (24. srpna) r. 1580. Dne 10. dubna r. 1581 žádali moravští stavové krále Rudolfa II., aby dal povolení k tisku. Na titulním listě je uveden rok 1580, na konci předmluvy je umístěn Jordánův dřevorytový portrét s letopočtem 1581. Jordánův originál byl latinský, do češtiny přeložil dílo Ondřej Zbořský. Jordán byl činný literárně nejen v oboru lékařském, nýbrž i historickém (znal dobře dějiny Moravy). Kniha o vodách hojitelných byla vytištěna u Friedricha Milichtalera v Olomouci nákladem autorovým.

Hranické vody vážil si vysoce. Soudí, že korytnenská, čejčská a hranická mezi všemi moravskými hojitelnými vodami jsou nejsilnější, poněvadž jiné všechny buď mdlejší anebo mírnější jsou. A protože nemoci tuhé a těla silná mající, k těmto se utíkati mají (str. 214). Korytná je

u Uherského Brodu, Čejč u Hodonína.

Hranické vodě věnoval Jordán celou kapitolu (str. 202—215). Zkoumal ji vědecky r. 1579. Jordán píše:

Na předměstí krásného města Hranic u řeky Bečvy v místě veselém jest lázeň, a v ní hlubina k mytí přistrojená, do kteréž se velicí pramenové vody hojitelné prýstí, tak že se v ní i plovati může. Ta lázeň a ta hlubina jest zdí obehnána a střechou přikryta, aby ti, kteří se myjí, před nepohodlností povětří ochráněni býti mohli. Hojným pramenem ta voda se prýstí ano i uprostřed řeky, což jsem plavě se přes ni na člunu spatřil, též okolo obou dvou břehův viděny byly bublinky vody hojitelné se vyprýštující a nad vodu vyskakující. To místo, poněvadž jest lukami zelenými, horami a lesy obklíčeno, a řeka mimo ně teče, nemalou rozkoš těm, kteří se myjí, přináší. A když jsem tam po prvé vešel, hned mně jakás vůně sirnatá nos zarazila, ale hned zmizela. Vrch vody byl jakoby mastnotou nějakou potažen. Domníval jsem se, že to jest pryskyřice. Ale vodou dávno nebylo hýbáno. Z toho se na ní udělal jako nějaký počátek pěny, kteráž, když sebrána byla, zholá nic mastnosti v sobě neměla, a prsty jsouc rozetřena, jakous ostrost ukazovala, a na pohled zdála se býti jako nějaký písek drobný. Na pánvi, v které se voda zhřívá, přilnula jakás kamenitá nečistota. V peci ležela hromada prachu, kterýž pravili, že jest z van, do nichž se voda k mytí leje, odškrabán, tak aby vany bez této nečistoty čistější byly. Též pravili, že ten popel anebo prach do dalekých krajín brán bývá k hojení všelijakých koňských nežitův.

Na žlábký, po kterýchž voda z hlubiny teče, aby se příliš nepřeplnila, když jsem patřil, ruku tam vstrčiv, vytáhl jsem plnou hrst země nebo hlíny dost lepké, pravé ochry, to jest hlinky žluté. Půda hlubiny jest prkny vydlážděna a již na některých místech prohnila, skrze kteréžto díry vykopal jsem hrudy bláta černého a smrdutého, které však nebylo mastné a lepké, než chut jako voda mělo.

Otevřev žlábký nebo trouby, všecku téměř vodu přes noc z hlubiny vypustiti jsem dal, abych na druhý den vodu čistší míti mohl. Ráno, když mi ta voda nová, která se v noci shromáždila, přinesena byla, tak byla kyselá a ostrá, že i laskominy na zubech způsobila. Čehož ne já sám toliko, ale i jiní znamenití muži, kteří ji koštovali, tehdy zkusili.

Domnívají se někteří, že by v hranické vodě také byl jed aneb pára jedovatá. Práví, že žáby do ní vržené hned zemrou, uprostřed řeky, kde se pramenové prýští, že se žádné ryby nenalézají, a hadův že žádných na tom místě nebývá, nebo žádný živočich z těchto ostrých a kovných vod potravý své nemá.

Rozprávějí obyvatelé, že pan Kropáč, jsa před časy v držení toho místa, o to se snažil, aby počátek a původ té vody vyhledal, zdali by v hoře studénka horká byla, z kteréž by se tato voda prýštila. Proto že rozkázal, stalo se to před devíti lety, díru udělali do toho vrchu, kterýž jest od lázně dvou toliko kroků vzdáli. Ta skála, když byla vylomena, a díra trochu prolomena, z ní šeredný dým nebo pára vyšla, že někteří jako by závrat na ně přišla, padali. Což pánu hned

oznámeno bylo. On pak maje to za zprávu omylnou aneb daremnou zástěru a výmluvu, rozkázal, aby v té práci přece trvali. A měšťanům poručil, aby sami při těch dělnících byli a pravdu toho vyhledali. Což se také stalo. Tu když jeden z dělníkův ze smělosti anebo ze všetečnosti v té práci trval, nahltať se té páry upadl a málo potom umřel, jiní pak jsouce zastrašeni rozběhli se. Potom do té díry psy a kočky metány byly, kteréž hned pošly. A tak tehdaž od toho díla přestáno, a ta díra zase zametána jest.

Předivná věc jest, že i nyní ta jedovatá pára kouřiti se nepřestává. Nebo v místě blízkém u lázně, totiž pod touž ještě střechou jest plž neb loch pod zemí ne docela tří neb čtyř kroků zhloubí, v kterémž labezník pivo ku potřebě myjících se choval, do kteréhož když někteří z našeho tovaryšstva vešli, jakás pára sladká, jakž pravili, hned je zarazila, kteráž však prsa svírala a dušnost působila. Potom i té díry ohledati žádostivi byli. Ale i tu na ně těžká závrat přišla, tak že když se k nám, neb jsme jich tu blízko na vršku očekávali, zase navrátili, zdáli se býti jako zmámení. Ale hned zase k sobě přišli, pravice a jistice to, že by žádný z lidí za dosti krátký čas bez nebezpečení života svého té páry snést a strpěti nemohl. Na druhý den když opět k té díře se navrátili, huře se jim stalo, neb byli ještě nic nejedli. A pravili, že se jim rovně tak stalo, jako se těm přichází, kteříž do sklepu viného, pokud víno mladé kyše a vře, vcházejí.

Vypravují také obyvatelé, že ptáci přes to místo letíce mnohokrát dolů spadli, a toho že ještě očití svědkové před rukama jsou. Čehož

potom málo muž jeden víry hodný z ponuknutí mého do té Teplice se vypraviv, také potvrzoval.

V podezření i to jest, že naproti lázni na druhé straně řeky hora jest vysoká a příkrá, na kteréžto hory vrchu jest veliká jáma, hrozno na ni hleděti, od vrchu až dolů procházející jako propast aneb raději peklo nějaké, do kteréžto před časy lidé na smrt odsouzení metáni bývali. V té propasti na dně jest louže nebo voda stojatá, do níž jakž zvíř neb jiná hovada vpadnou, hned se potopí a zahynou, tolikéž dříví a jiné věci, kteréž se tam, když kdo chce hlubokost její změřiti, shůry pouštějí. Aniž jest kdo kdy hlubokost její vystihnouti mohl, tak že by někdo ne zle a scestně mysliti mohl, že z té propasti voda skrze podzemní průchody pod řekou na druhou stranu prochází a tu se teprv ven prýští. Nebo když se řeka rozvodní a z břehův svých vystupuje, také se zřejmě poznati může, že v propasti vody přibývá. Pustili se někteří z našich do propasti a okusivše té vody, našli ji smrdutou býti rovně jako vodu stojatou. Čehož znamení byla šlemovitost zelená, kterouž vrch té vody všude potažen a překryt byl. A pravili, že žádné hojitelné moci neb chuti při ní nenalezli, ačkoli obyvatelé touž chut a moc jako druhé vodě jí připisují. Rozprávěl mi jeden dobrý přítel můj, kterýž téměř již v sedmdesáti letech jest, že za mladých let svých, chtěje hlubokost její vystihnouti, v ní plovat a pod vodu se pustit, zdálo by dno najíti mohl, ale že to daremné bylo, ačkoli plovati velmi dobře uměl. Snad také ta zelenost jest přirozená a vlastní té vodě, ale mně se nevidí, neb jsem shůry patřil, že se voda po

vrchu kalila a dole byla čistá, leč by ta zelenost vitriolu na vrchu splývajícímu přičtena byla.

Voda pak v lázni tuto obzvláštní vlastnost má, když se povětrí jasné v pošmourné obracuje a k dešti se nachyluje, že se ta voda prvé zakalí a několik dní napřed, jsouc mimo svůj obyčej kalnější, nečas aneb bouřku nastávající jistotně předpovídá.

Proto že ta jeskyně blízko ležící tak škodlivou páru ze sebe vydává, neradil bych žádnému, aby této vody v pití užívati měl. Ačkoli ji pak mnozí sedláci tady jdoucí beze škody pili, však rozumný člověk má v tom opatrnější býti a s obecným lidem v tom bludu nemá se srovnávati.

Těž obyvatelé divné moci této vodě připisují v nedostacích žaludku, tak že měšťané z rozkoše aneb z potřeby v ní se myjíce praví, že musejí čtyřikrát nebo pětkrát za den jísti, chtějí-li hlad zahnati. Těž praví, že jest prospěšná dnu v nohou majícím, tolikéž i to působiti, což nedávno oznámeno jest, že žádný v té vodě dlouho seděti nemůže.

Co se užívání jí dotýče, oznámil jsem nahoře, že pro páry a dýmy jedovaté z jeskyní a děr tu blízkých se kouřící žádnému ku pití dávati se nemá, v kterémžto smyslu ještě jsem a trvám. Ale poněvadž se praví, že mnozí tady jdouce beze škody ji pili, protož jestliže by kdo neostýchaje se a neboje těch par a dýmův jedovatých chtěl moc té vody vystihnouti a ji zkusiti, v známost mu uvéstí chci, proti kterým by nedostatkům neb neduhům ta voda užitečná býti mohla, aby z neznámosti neb nevědomosti nezbližl a potom aby pro svou nesmyslnost a

všetečnost škody nevzal.

Dr. Jordán popsal podrobně chut hranické vody, analysoval bláto z vody vytažené, vodu pruboval, to jest vodu destiloval a vařil, podal rozbor vody, stanovil nemoci, při kterých voda je užitečná, určil, kterou nemoc lze léčit koupelem a kterou pitím vody a vypsál také účinky léčby. Podle Jordána prospívá velmi hranická voda žaludku. Dále je užitečná při onemocnění ženských ústrojí. Osvědčila se při onemocnění dýchacích ústrojí, při bolestech v hrdle. Mnoho pozornosti věnuje Jordán onemocnění pohybových ústrojí a léčení jich v hranické vodě (bolest v člancích, otoky a hrboly tvrdé na člancích). Velikého užítu z vody dojdou nemocní dnou (onemocnění soustavy výměny látek). Hranická voda je podle Jordána k článkovým bolestem nejprospěšnější (ústrojům pohybovým).

Tuto se pak mluví o nemocech hojitelných, dokládá Jordán, a ne o těch, které již zastaralé jsou, ačkoli i o těch, by pak docela zhojeny nebyly, jistá naděje býti má, že nějaké polehčení míti budou. Takoví nemocní at k této vodě jako k bezpečnému hradu se utíkají. Jeskyně neb suchého paření nemůže se při této vodě užívat, poněvadž se horká neprýští (při takové léčbě potili se nemocní v páře z horké vody). Až potud Jordán.

Na předměstí města Hranic u řeky Bečvy v místě veselém stály tedy r. 1579 lázně, vybudované tak, že Tomáš Jordán z Klausenburku, doktor a lékař zemský v markrabství Moravském, neměl při návštěvě těchto lázní důvodu, aby žehral na jejich nedostatky, jak činí u většiny tehdejších moravských vod hojitelných neboli teplic.

Stála tam u pramenů zděná budova se střechou (tak zvaná lázeň) a v ní byl umístěn jednak basén veliký s vodou o přirozené teplotě, jednak vany, v nichž byla míšena tepličná voda s vodou zhrívanou na pánvi (v kotlu). Z basénu odtékala přebytečná voda žlábký. Dno basénu bylo opatřeno prkny. Lázeň měla také svého lazebníka, který se staral i o tělesné blaho hostů (choval pro ně pivo ve sklípku). Okolní selský lid pil tenkrát vodu s oblibou a vůbec všichni, kteří tam procházeli z obecného lidu. Měšťané z Hranic koupali se v ní z rozkoše i z potřeby. V blízkosti lázní byly jeskyně, z nichž vycházely jedovaté páry. Vodu zkoumala r. 1579 s Jordánem celá vědecká výprava.

Při vodě šumperské aneb losinské na severní Moravě vypravuje Dr. Jordán ve svém díle (str. 189), že nákladem Jana ze Žerotína a na Losině byla tato voda přivedena k ozdobnosti, v jaké ji shledal Dr. Jordán při svém výzkumu moravských teplic. Byla tam jáma neb hlubina (basén) přímo nad pramenem. Dno basénu bylo opatřeno prkny. Všudy vůkol stály lavice, na kterých byly umístěny vany aneb nádoby k mytí (ku koupání) příhodné, jedna druhé se dotýkající. V nich v čas k mytí způsobný, totiž z jara a při počátku podzimku, sedávali ti, kteří se mytí (koupali) chtěli.

Takové zařízení bylo také při hranické vodě, ale její lázeň stála nadto pod střechou ve zděné budově a byla opatřena kotelnou.

Dr. Jordán nazývá tehdejší lázně u Hranic Teplicí (v jednotném čísle). Tak se mu v nich zalíbilo, že tam poslal na léčení i svého známého.

Mezi věcmi, které se považovati mají při vý

zkumu hojitelných vod aneb teplic moravských, uvádí Dr. Jordán (str. 182) také toto: Též obyvatelé k tomu povolání, a na nich o moci těch vod vyptáno býti se má, kdy se počaly, kdo je nejprve vyhledal a našel, k jakým věcem jich lid obecný užívá, pili-li je zvířata, aneb lidé užívají-li jich v pokrmích nebo v lékařství, též varili v nich pokrmy, a podobné věci vyzvěděny býti mají.

V tom směru pátral Dr. Jordán také v Hranicích, jak je patrné z jeho popisu hranické vody. Ale nevyzvěděl, kdy tato voda se počala, a kdo ji nejprve vyhledal a našel.

Vypravuje pouze, co mu oznámili obyvatelé, že pan Kropáč, jsa před časy v držení toho místa, chtěl vyhledat počátek a původ té vody, že se tak stalo před devíti lety, ale že tento pokus dopadl špatně.

Jan z Pernšteina vložil r. 1548 do Desk olomouckých Václavovi Haugvicovi z Biskupic zámek a město Hranice se vším příslušenstvím, a od panství Helfenšteinského hrad pustý Svrčov a ves Zbrašov.

Toto zboží postoupil Václav Haugvic r. 1553 Janovi Kropáčovi staršímu z Nevědomí a erbům jeho.

Jan Kropáč z Nevědomí na Hranicích a Zlíně držel uvedené panství až do své smrti dne 23. října r. 1572. Zemřel ve věku 68 let a byl pochován v hranickém farním kostele, kde bylo ještě r. 1593 obšírné latinské epicedium, líčící ve verších jeho život a osud jeho rodiny (Paprocký, Zrcadlo z r. 1593, list 158).

Uváděli tedy Dr. Jordán ve své knize, která

byla v srpnu r. 1580 již dokončena, že pan Kropáč byl před časy v držení místa, kde vyvěrala tepličná voda, a kde stály lázně, a že k jeho nešťastnému výzkumu došlo před devíti lety, znamená to, že pan Kropáč se pokusil vyhledat počátek a původ té vody r. 1570.

Tím však není odpověděno na otázku, kdy se počala Teplice pod hradem Svrčovem, a kdo tuto vodu nejprve vyhledal a našel. V tom směru se nedověděl Dr. Jordán nic ani od obecného lidu ani od hranických měšťanů, ačkoli jeho informátorem byl i jeden dobrý přítel jeho, který téměř již v sedmdesáti letech byl za Jordánova pobytu v Hranicích a v Teplici, za svých mladých let se koupal v jezírku Propasti a přece nepověděl Jordánovi nic o vzniku Teplice.

Lázně vznikly tedy dříve nežli za Jana Kropáče z Nevědomí v letech 1553 až 1572. Jeho dědičkou stala se dcera Anna z Nevědomí, která přijala r. 1573 svého manžela Jana z Kunovic na spolek na Hranice, na Drahotuše a na Zlín. Druhým manželem Anny Kropáčky z Nevědomí a na Hranicích byl Jan mladší ze Žerotína a na Goldštejně, kterého vzala r. 1580 na spolek na statek svůj vizovský. Z prvního manželství vzešly děti Anna Marie z Kunovic a Jan Jetřich z Kunovic, který se psal na Hranicích a Vizovicích (na př. r. 1592).

Jedovatá pára, vycházející z jeskyní v těsném sousedství lázní, o které tolik se šíří Dr. Jordán, je plyn kysličník uhličitý. Je ho dost dosud ve zbrašovských jeskyních u dolní lázeňské budovy.

Tomáše Jordána z Klausenburku, doktora a lékaře zemského v markrabství Moravském,

Kniha o vodách hojitedlných neb Teplicech moravských, dokončená r. 1480 a vydaná česky tiskem v Olomouci r. 1581, byla vytištěna latinsky r. 1586 ve Frankfurtě u Dědiců Ondřeje Wechelia s titulem: De aquis medicatis Moraviae commentariolus

Má-li český tisk bez rejstříku 296 stran, čítá latinský text bez rejstříku pouze 119 stran. Také formát latinského tisku je menší.

Dedikace latinského díla moravským stavům nese opět letopočet 24. srpna r. 1580. Je tam však také dedikace Frynkovi z Valdšteina a na Brtnici, hejtmanu markrabství Moravského (pro Marchioni Moraviae), datovaná v Brně dne 1. ledna r. 1585. Ale tisk je z roku 1586.

Z latinského textu je vypuštěna první a druhá část českého zpracování (o přirození vod hojitelných, o užívání vod hojitelných, str. 1—179).

Latinské dílo obsahuje tedy v podstatě pouze třetí část české verse, to jest Vypsání vod hojitelných markrabství Moravského. Je však přidán popis léčivé vody v Hluku u Ostrohu Uherského, která v české versi není uvedena. Při tom je zveřejněn dopis, který napsal v Bononii dne 9. února r. 1571 Tomáš Jordánovi Ulysses Aldrovandus, filosof a lékař italský v Bologni, profesor tamní university.

Z latinské verse byl také vyrazen dřevorytový Jordánův portret a jeho rytířský znak.

Ale teprve tímto latinským dílem, vytištěným v řeči tehdejšího učeného světa, byly uvedeny moravské léčivé vody ve známost celé Evropy.

O hranické vodě je pojednáno na str. 21—34.

In suburbanis Hranicii oppidi elegantissimi ad Beczuae fluenta, loco amoenissimo, balneum visitur, tak začíná svůj popis Dr. Jordán, nazýváje Hranice velmi sličným městem. Lázně, balneum, ležely in suburbanis tohoto města; tedy na předměstí. Basén byl prostranný, alveus capax. Léčivá voda prýštila uberrimis venis, hojnými prameny. Muro balneum et alveus cingitur, tectus est ipse, kolem lázně a basénu jest stěna a nad nimi střecha. Vodu zhřívali v kotlu, aheno calefiebat aqua. Potom ji lili do van, labris, quibus aqua in balnei usum infunditur. Z basénu odtékala přebytečná voda rourami, canales, quibus aqua ex alveo profluit. Dno basénu bylo vydlážděno prkny, alvei pavementum asseribus stratum. V lázni byla jeskyně, ve které choval lazebník pivo pro hosty, loco vicino balneo, sub eodem inquam tecto, cavea est subterranea, qua in usum lavantium balneator cerevisiam asserabat. Z ponuknutí Tomáše Jordána vypravil se potom do Teplice u Hranic muž víry hodný, vir fide dignus in eas aquas a nobis delegatus.

Latinský text neobsahuje u srovnání s českým nic nového o Teplici u Hranic. Vcelku možno říci, že Ondřej Zborský překládal z Jordánova latinského originálu svědomitě, ačkoli mu překlad takového speciálního lékařského díla činil značné potíže, jak doznává na konci českého textu.

Tož Jordán neodpověděl ani v českém ani v latinském svém díle o léčivých vodách na Moravě na položenou otázku, kdy se počala hranická voda neboli Teplice (v jednotném čísle), kdo ji nejprve vyhledal a našel.

Otázka tato jest dosud bez odpovědi. Možno však říci, že léčivá voda prýštila volně ze země od nepaměti, a že její léčivost poznal obecný lid už dávno před tím, než tam vznikly lázně.

Snad nechybíme, řekneme-li, že na tuto Teplici upozornil její majitele, kteří seděli na blízkém hradě Svrčově, hranický pán Albrecht Kostka z Postupic.

Albrecht z Postupic, fojt markrabství Lužického, a jeho žena Ludmila z Kravař a ze Strážnice, koupili dne 6. května r. 1467 helfenšteinské panství, k němuž patřila jižně od Hranic řada vsí: Opatovice, Zimotín (později zaniklý), Rakov, Paršovice, Černotín, Valšovice, půl Zbrašova, Ústí a Hluzov.

V prosinci r. 1469 léčil se Albrecht v Teplici v Čechách u Litoměřic. Poznal při tom léčivost tamní tepličné vody.

Dne 8. dubna r. 1470, tedy po odjezdu z Teplice u Litoměřic, získal Albrecht od Ctibora z Cimburka a z Tovačova, hejtmána markrabství Moravského, zámek Hranice, město i se zbožím k němu příslušným. Stalo se tak přímo na Hranicích.

Léčivá voda vyvěrala ovšem na cizí půdě, v katastru druhé poloviny vsi Zbrašova, která patřila držitelům hradu Svrčova.

Ale Albrecht Kostka mohl upozornit svrčovské pány nejen na léčivost tamní tepličné vody, nýbrž také na hospodářské výhody, které by jim vzešly z jejího intenzivního využití v lázních pod hradem. Tím však nabyl na významu i hrad Svrčov. Od července r. 1484 máme pramenné zprávy, v nichž okázale vystupuje Jaroš

ze Svrčova a na Kladorubích u Kelče, do doby od r. 1470 do r. 1548 třeba položit i záhadného zatím statečného rytíře Michala pána na Svrčově a na Teplici, jehož náhrobní kámen byl ve starém hranickém kostele, v té době (od r. 1476) opouští nás bohužel vydatný tištěný pramen, manské knihy olomouckého biskupství, z nichž se jistě ještě dovíme více o svrčovské rodině, zejména v souvislosti s Teplicí pod hradem Svrčovem.

Víme, že pan Vilém z Pernšteina, od 22. dubna r. 1475 držitel helfenšteinského a hranického panství, měl ještě 4. března r. 1480 pouze půl Zbrašova, a že na této polovině Zbrašova neležel hrad Svrčov a neprýštila tepličná voda.

Ale Vilémův syn Jan z Pernšteina vložil roku 1548 do Zemských desk olomouckých Václavovi Haugvicovi z Biskupic od panství helfenšteinského hrad pustý Svrčov a celou ves Zbrašov, tedy i Teplici, ačkoli v zápisu tímto jménem se neuvádí.

I když však Pernšteinové nebyli ještě majiteli Teplice, mohli se zdarem užívat její léčivé vody, vždyť vyvěrala in suburbanis Hraniciū oppidi, na hranickém předměstí, jak praví Tomáš Jordán.

Vilém z Pernšteina prodléval často a rád na hranickém zámku, který vystavěl vnově v pozdně gotickém slohu v osmdesátých letech XV. věku.

Zvláště dlouhý byl jeho pobyt v Hranicích na sklonku života, od 25. října r. 1520 do 13. ledna r. 1521, jak možno soudit podle jeho korespondence. Vilém byl tehdy těžce nemocen. Měl těž-

kou dnu v nohou, jak sám praví, dělaly se mu otoky na nich. Nemohl vůbec chodit.

A tu si vzpomeňme, co praví Tomáš Jordán o účinku hranické vody aneb Teplice r. 1580:

Těž praví obyvatelé (z Hranic), že jest prospěšná dnu nožní majícím. At se v ní myjí (koupou) ti, kteří bolest v člancích mají. Otoky a hrboly tvrdé na člancích změkčí a rozptýlí, posilní údy. Na které přichází zapálení údův a oheň pekelný, jakž slove, ti mohou tuto vodu studenou na údy přikládati. Aniž o tom jakou pochybnost mám, aby ti, kteří dnu mají, velikého užítku z této vody dojít neměli. A tak poněvadž sama tato voda může brániti všechněm příčinám dnu uvodícím, což jest tehdy na překážce, aby se praviti nemělo, jestliže která, tehdy že tato voda předně článkovým bolestem pomáhá.

Jestli Tomáš Jordán doporučuje r. 1580 nemocným, aby k této vodě jako k bezpečnému hradu se utíkali, jestli ji považuje mezi všemi léčivými moravskými vodami za jednu z nejsilnějších, jestli posílá do této Teplice pacienty, nemoci tuhé mající, jaký div, když se k ní utíkal šedesát let před tím těžce nemocný Vilém z Pernšteina.

Návštěva zemského lékaře Tomáše Jordána v Hranicích r. 1579, jeho popis tamní léčivé vody a jeho rady, k jakým nemocem je užitečná, to všechno rozhodlo o věhlasu Hranické Teplice po celé Moravě.

R. 1580 vypravovali se do Teplice nad Bečvou na léčení Zdeněk a jeho mladší bratr Václav z Lobkovic, synové nejvyššího hofmistra krá-

lovství Českého Ladislava z Lobkovic, kteří studovali na jezuitských školách v Olomouci a onemocněli tenkrát („Hrubě jsme prašiví,” píše Zdeněk své matce).

Nahlédněme do Jordánovy Knihy o teplicích moravských a čtème: Těž proti všechněm neřestem na kůži bude hranická voda užitečná, jako proti svrabu, vředům odporným, prašivosti hlavy.

Jestli tedy ujec mladých Lobkoviců chtěl, aby jeli do Teplice nad Bečvou léčit se z prašiviny, uposlechl jen rady, kterou dával zemský lékař markrabství Moravského, Tomáš Jordán.

Roku 1587 byl tam na léčení Tas Podštatský z Prusinovic. V Teplici Hranické ve čtvrtek po Božím těle léta 1587 píše dopis olomouckému biskupu Stanislavu Pavlovskému a uvádí mezi jiným: „Pán Bůh na mě dopustiti ráčil, rače odpustit, že jsem se ospal jako malé dítě. I za druhé rače odpustit, že jest mi jedna noha otekla, takže s radou doktora svého v Teplici Hranické, chtíc, aby se to do mne neschovalo, týden musím seděti.”

Poněvadž Teplice byla na předměstí krásného města Hranic, in suburbanis Hraniciū oppidi elegantissimī, jak praví Jordán, bylo postaráno dostatečně o ubytování a stravování cizích návštěvníků, a to i v době, kdy měly město Hranice a půl Zbrašova s hradem Svrčovem a s Teplicí různé pány (držitele).

Ale už dr. Jordán nedoporučoval nemocným, aby „daleko od Teplice” bydleli a po koupeli tělo chůzí namáhali (str. 255).

Na Komenského mapě Moravy z r. 1627 jest

zanesena Teplice i blízká Propast. Materiál k mapě nasbíral Komenský většinou z vlastního názoru za svého pobytu v Přerově (od r. 1614) a ve Fulneku (od r. 1618), mapu zpracoval a dohotovil v letech 1621 a 1622, vyryta a vydána byla po prvé roku 1627 v Amsterdamě v Holandsku.

Jordánovým latinským dílem „De aquis medicatis Moraviae commentariolus“, vytištěným ve Frankfurtě r. 1586, dostala se známost o Teplici u Hranic na mezinárodní forum.

Toho důkazem je „Topographia Bohemiae, Moraviae et Silesiae“ od slavného topografa Martina Zeilera, kterou vydal německy tiskem ve Frankfurtě r. 1650 Matouš Merian. U hesla „Weiskirch-Hranice“ je uvedena Teplice i Propast s výslovným odkazem na Jordánovu knihu z r. 1586.

Třeba však poukázat ještě na jednu věc. Ač víme bezpečně z Jordánova díla, že r. 1579 stály u pramenů v Teplici lázně s basénem a s vanami ve zděné budově, a že v osmdesátých letech 16. věku léčili se tam i příslušníci moravské šlechty, přece o Teplici není ani zmínky v Zemských deskách olomouckých v době předběláhořské.

Roku 1548 a r. 1553 uvádí se tam od panství Helfenšteinského hrad pustý Svrčov a ves Zbrašov, r. 1602 a 1612 je popsáno podrobně v Deskách panství hranické a drahotušské (k tomuto patřily tenkrát vsi Hluzov, Černotín, Ústí, Opatovice a Zbrašov), o Teplici však se zmínka nečiní.

Hrad Svrčov zanikl, ale netušeného rozvoje a rozkvětu dočkala se časem léčivá Teplice, po-

ložená podle Jordánových slov pod hradem u řeky Bečvy v místě veselém, kteréžto místo, ponevadž jest lukami zelenými, vrchy a lesy obklíčeno, a řeka mimo ně teče, nemalou rozkoš těm, kteří se myjí (koupou), přináší, loco amoenissimo; pratis virentibus, montibus et silvis cinctus, fluvii decursu locus non exiguum praebebat lavantibus voluptatem.

Je to šťastné spojení léčivé vody a půvabného přírodního okolí s vrchy, s lesy, s lukami, s polí a s řekou.

